

Közelebbről: Dunaújvárosban dolgozó kubai munkások

Szente-Varga Mónika

Történész, Nemzeti Közzolgálati Egyetem; Szente-Varga.Monika@unike.hu; ORCID: 0000-0001-7403-6960

Abstract

From Up Close: Cuban Workers in Dunaújváros

This study examines the lives of Cuban workers in one Hungarian city, focusing on problematic aspects of integration that could not be openly discussed, or were even considered taboo in the 1980s: conflicts with other guest workers, alcoholism, language difficulties, growing isolation, and racism. The case study is Dunaújváros, the Hungarian socialist “model city”, where Cuban guest workers were employed for a decade between 1981 and 1990. Unlike in other Hungarian settlements, however, it was predominantly Cuban men who arrived and remained there. Their integration into the workplace and urban life is analysed through Hungarian sources, reflecting the Hungarian perspective. The main materials are the local press in Dunaújváros, particularly the daily newspaper the Dunaújvárosi Hírlap and the biweekly newspaper of the Dunai Vasmű [Duna Metalworks], Üst. These are supplemented by documents on bilateral Cuban–Hungarian relations and by a summary report of the Fejér County Police Headquarters on the behavior of Cuban citizens in the county (1981–1985), both preserved in the National Archives of the Hungary. Cuban sources, such as the reports sent by the Embassy of the Republic of Cuba in Budapest, would be indispensable for a complete picture, but are currently unavailable. Consequently, the study presents and analyses the Hungarian perspective alone.

Keywords guest workers, Cuba, Hungary, socialist migration, Dunaújváros

A kubai és a magyar kormány 1980. április 19-én kötötte meg azt a munkaügyi együttműködési egyezményt,¹ amelynek alapján a nyolcvanas években kubai vendégmunkások érkeztek Magyarországra. A részleteket kubai oldalról a *Cubatécnica*, magyar oldalról pedig a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Iroda dolgozták ki. Éves terveket készítettek, amelyekben szerepelt az, hogy pontosan hány kubai érkezik Magyarországra és melyik vállalatoknál fognak dolgozni.² A megállapodások alapján a kubaiak magyarországi foglalkoztatása négy évre szólt. Ebből fél évet szántak szakmai és nyelvi felkészítésre, a további három és fél évben pedig a tervek szerint szakmunkásként dolgoztak és szereztek tapasztalatot.

Vendégmunkások 18–27 év közötti olyan kubai fiatalok lehettek, akik elvégezték az általános iskolát, nem alapítottak még családot és megfeleltek a fizikai állapotfelmérő vizsgán. Nem volt követelmény a párttagság, a forradalmi szellemiség azonban igen. Több mint 50 százalékuk a párt ifjúsági szervezetének (*Unión de los Jóvenes Comunistas de Cuba*, UJC) tagja volt.³ Első csoportjuk 1981-ben érkezett Magyarországra.⁴ A kubai vendégmunkások Magyarországon elsősorban a textiliparban dolgoztak, főleg nők. Budapest mellett több vidéki városban is alkalmaztak kubai vendégmunkásokat, például Kaposvárott, Szegeden, Székesfehérvárott és Dunaújvárosban is.

A magyarországi vendégmunkás program számos hasonló jegyet mutatott nyugati vendégmunkás programokkal. A kubaiak a magyar munkaerőpiac legsóbb szegmenseiben helyezkedtek el, olyan állásokat töltöttek be, amiket a helyiek az alacsony fizetés, kedvezőtlen munkakörülmények stb. miatt nem vállaltak.⁵ Továbbá, a vendégmunkások mozgása a hagyományos Dél-Észak útvonalat követte, egy gazdaságilag kevésbé fejlett országból vezetett egy fejlettebbe. Azonban különbségek is akadtak: a magyar-kubai programnak a munka mellett része volt a képzés,

1 MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1981, 56. doboz 84–61. Magyar-kubai munkaügyi együttműködés.

2 MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1982, 59. doboz 84–605. Tájékoztató a kubai dolgozók magyarországi foglalkoztatásának 1 éves tapasztalatairól.

3 Pérez-López-Díaz-Briquets 1990: 282; Reynolds Wolfe 2018.

4 MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1982, 59. doboz 84–605. Tájékoztató a kubai dolgozók magyarországi foglalkoztatásának 1 éves tapasztalatairól.

5 Apor 2017: 38.

továbbá speciális volt a vendégmunkások összetétele, hiszen ebben az esetben egy erősen feminin migrációról beszélhetünk.

Pontos számokat nehéz írni, annak ellenére, hogy a vizsgált időszakban számos vonatkozó dokumentum készülhetett. A kubai anyagok azonban jelenleg nem elérhetőek, a magyar oldalon pedig számos anyag szelektálásra, megsemmisítésre került. A fellelt levéltári dokumentumok, továbbá a magyar szakirodalom vonatkozó részadatai alapján,⁶ az 1980-as években Magyarországon dolgozó kubai vendégmunkásokat összesen nagyjából 4000 főre becsülném. A szám jövődő kutatások és a kubai források függvényében még módosulhat.

1987-ben a kubai fél váratlanul felmondta a munkaerő egyezményt. Így 1988-tól már nem érkeztek új vendégmunkás csoportok Magyarországra. Csehszlovákiába és az NDK-ba viszont igen, mert ezekkel az országokkal a kubai kormány továbbra is fenntartotta az együttműködést. A magyar programmal kapcsolatos kubai döntés hátterében több ok állhatott. Például politikai nyomásgyakorlás, hiszen minden bizonnyal tisztában voltak azzal, hogy a magyar kormánynak gondot okoz az egyezmény egyoldalú és váratlan felmondása, mivel pótolni kellene a kieső munkaerőt. Különösen a textilipar volt kényes helyzetben, mivel 1985-re az országban dolgozó mintegy 2000 külföldi munkás – többségükben (1300 fő) kubaiak – biztosította a magyar fonaltermelés kb. 20%-át, és a szövettermelés 12%-át.⁷ Szerepet játszhatott az is, hogy a kubai fél nem volt maradéktalanul elégedett a vendégmunkások foglalkoztatásával és képzésével, mivel egy részük – már a magyar források tanúsága szerint is – szakmunkás helyett csak betanított munkásként dolgozott,⁸ illetve előtérbe kerülhettek vállalati szempontok, amelyek alapján a kubaiak olyan állásokat töltöttek be, ahova nem volt ember, kevésbé volt szempont az, hogy a trópusi szigetországban azt a tudást hogyan tudja adott

6 Böröcz 1992: 10; Meleg– Sárosi 2015: 240; Zalai 2010; Sándor 2023: 142–143.

7 Mándoki 1986: 59.

8 Lásd például: „a kubai fél előnytelennek minősítette azt a helyzetet, hogy a hozzánk szakmai továbbképzés címén érkezett munkaerő voltaképpen betanított munkásként foglalkoztatták vállalataink, ráadásul az átlagosnál kissé alacsonyabb bérért” (Visszarendelt kubai munkások, füstölő Ikaruszok. *Magyar Nemzet* 1990. április 5. 2.); „A szalagok végén szakállas kubai a vasdarabokon ücsörög, és cigarettázik. Válluk előre van ejtve. Látszik, egészen elcsigázottak. Kemény hely ez. A vendégmunkások a szakképesítést nem igénylő, nehéz fizikai munkát végzik: szalag-előkészítők, kötegélők, darukötözők. Hórúkkemberek” (Guba 1988: 12).

fiatal kamatoztatni (pl. radiátorhegesztő). Beilleszkedési problémák is jelentkeztek, Magyarországon biztosan, de kérdés az is, hogy hazatérésük után mennyire tudtak a vendégmunkások visszaintegrálódni a kubai társadalomba. Anyagi és logisztikai kihívások is hátráltathatták a munkaerő áramlást. A felsorolt problémák egy része azonban nem egyedi Magyarország esetében és a többi szocialista országban is jelentkezett. Ahhoz, hogy többet tudjunk, érdemes a részleteket jobban megismerni.

Készültek már a Magyarországon dolgozó kubai vendégmunkásokról elemzések, bár nem sok. Ugyanakkor az alapvető sajátosságok, mint például a vendégmunkások összetétele, magyarországi munkahelyeik, már feltárásra kerültek, így ezekről a témákról kevés szó esik ebben a tanulmányban. A kutatások a 2000-es évek elején indultak és elsősorban – bár nem kizárólag – hispanistákhoz köthetők. 2020-tól kaptak nagyobb lendületet,⁹ amiben minden bizonnyal segített a hidegháborúval kapcsolatos nemzetközi kutatások kiszélesedése, amelyekbe nemcsak beleférnek a szocialista tömb és a harmadik világ kapcsolatai, a nem superhatalmak közötti kapcsolatok, a szatellitállamok viszonyrendszere stb., hanem annak szerves részét képezik.

Ez a tanulmány arra vállalkozik, hogy egy magyarországi városban vizsgálja a kubai munkások életét. Elsősorban az integráció olyan problémás területeire fókuszál, amelyekről nem illet a nyolcvanas években beszélni, vagy egyenesen tabutémának számított: konfliktusok más vendégmunkásokkal, alkoholizmus, nyelvi nehézségek, fokozódó izoláció, rasszizmus. A kiválasztott hely a magyar szocialista „mintaváros”, Dunaújváros, ahol 1981 és 1990 között, egy évtizeden keresztül dolgoztak kubai vendégmunkások. Eltérően azonban más magyar településektől, ide elsősorban kubai férfiak érkeztek. Munkahelyi és a város életébe történő integrációjukat magyar forrásokon keresztül, a magyar fél szemszögéből vizsgálom. Elsősorban a dunaújvárosi helyi sajtóra támaszkodtam, egyrészt a hivatalos napilapra, a *Dunaújvárosi Hírlapra*, az MSZMP Városi Bizottsága és a Városi Tanács lapjára, másrészt a Dunai Vasmű kéthetente megjelenő üzemi lapjára, az *Üstre*. Ezeket egészítettem ki a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) fellelt, a kétoldalú kubai-magyar kapcsolatokra vonatkozó iratokkal, illetve a Fejér Megyei

9 Zalai 2010, 69–77; Tóth 2016, 108–115; Szenté-Varga 2020a, 2020b; Bortolová-Vondráková–Szenté-Varga 2021; Sándor 2023.

Rendőrfőkapitányság 1981–1985 közötti időszakot átfogó, összefoglaló jelentésével a kubai állampolgárok magatartásáról Fejér megyében. A teljes képhez elengedhetetlenek lennének a kubai források, például a Kubai Köztársaság budapesti nagykövetségének hazaküldött jelentései, azonban ezek jelenleg nem elérhetőek. Így a tanulmány szükségszerűen csak a magyar nézőpontot ismerteti és elemzi.

Kontextus

Dunaújváros tervezett város volt, építése 1950-ben kezdődött. 1951. november 7-én – az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóján – kapta a Sztálinváros nevet. Magyarország egyik emblematisz szocialista városa lett, Közép-Európa legnagyobb vasművével. Lakossága gyorsan növekedett és 1980 körül elérte csúcspontját mintegy 60 000 fővel.¹⁰ Ekkor a település már nem Sztálin nevét viselte. Elnevezését az 1960-as években, a Hruscsov-korszakban változtatták meg. Leninváros nem lehetett, mivel az országban már volt egy, a Tisza partján. Így végül a Dunaújváros nevet kapta. A korabeli útikönyv így mutatta be:

„Hazánk első szocialista városa. [...] A kapun át a modern ipar fellegvárának területére érünk, ahol hatalmas gyárépületek, szerelőcsarnokok sorakoznak, és éjjelente vörös fényben ködlik a gyárkérmények erdeje fölött az ég. A hengermű, a kohók, az acélmű hatalmas ipari épületei, a korszerű automatizált gépek látványa sokáig megmarad a látogatók emlékezetében, éppúgy, mint a fejlődő, sokszínű, lüktető életű város.”¹¹

A várost gyakran mutatták meg külföldi látogatóknak, mint a sikeres szocialista iparosítás és fejlődés példáját. A dunaújvárosiak a gyakori látogatások, valamint a vasműben foglalkoztatott külföldiek miatt jobban hozzászórtak az idegenekhez, mint az átlag magyar állampolgár. Az első kubaiak érkezésekor – vagyis az 1980-as évek elején – már több mint 400

¹⁰ KSH. 1980–84.

¹¹ Antos – Jakab 1982: 542, 544.

lengyel munkást foglalkoztatott a Vasmű, továbbá algériai, csehszlovák és jugoszláv szakemberek is tevékenykedtek a gyárban.¹²

A városvezetés és a Vasmű bizakodó volt a kubaiak képzésével és foglalkoztatásával kapcsolatban. Elvégre volt tapasztalatuk nem magyar munkásokkal, és szükségük is volt munkáskezekre. A helyiek nem vállalták el azokat az állásokat, ahova a kubaiakat szánták. A *Dunaújvárosi Hírlap*ban már a kubaiak érkezése előtt megjelentek velük kapcsolatos, pozitív hangvételű cikkek. A Vasmű mint *zászlóshajó vállalat* jelent meg, amely büszkén vesz részt a munkaügyi együttműködés nagy szocialista projektjében.¹³ 1981. június elején, az első kubai csoport megérkezése alkalmából a napilap cikket közölt, amelyben bemutatta a vendégmunkásokat, pontosabban “vendégeket”, mert a helyi sajtó szinte sosem használta a vendégmunkás kifejezést – talán a nyugati párhuzamok elkerülése végett. A városban *kubai munkások*, illetve *kubai vendégek* dolgoztak. Az első csoport érkezésekor készült cikk még fotót, csoportképet is tartalmazott, néhány kubait pedig nemcsak név szerint, de rövid életrajz keretében is bemutatott az újság az olvasóknak. A cikk idilli képpel zárult: “[A kubaiak] úgy érzik, egy hete körülöttük forog itt a világ. Szíves-örömezt kalauzolják mindannyiukat az utcán beszédükből szót sem értő idegének, boltban, uszodában fizetséget is alig, vagy egyáltalán nem fogadnak el tőlük. Barátokra számítottak itt, de így is meglepődtek. Otthon érzik magukat”.¹⁴

Számmisztika

A Dunai Vasműben 1981 és 1990 között, tíz éven keresztül dolgoztak kubaiak, összlétszámuk megközelítette a félezeret; a helyi sajtó számításai alapján összesen 476 kubai munkás dolgozott a vállalatnál.¹⁵ A városban élő kubaiak száma az évtized során folyamatosan változott. Az első ötven kubai munkás 1981 júniusában érkezett,¹⁶ majd 1982 novemberében

12 Külföldiek a szállókon. *Üst* 1981. március 27. 8.

13 Kubaiak a Vasműben. *Dunaújvárosi Hírlap* 1981. január 23. 8.

14 Négy évre jöttek. *Dunaújvárosi Hírlap* 1981. június 9. 2.

15 M. Kertész V. 1989: 1.

16 Ötven kubai. *Dunaújvárosi Hírlap* 1981. június 5. 8.

újabb ötven fős csoport vette fel a munkát a Vasműben.¹⁷ Csaknem egy évvel később, 1983 szeptemberében további száz kubai munkás kezdte meg négyéves képzési és foglalkoztatási időszakát a Dunai Vasműben.¹⁸ A helyi sajtó alapján 1985-ben a vállalat 200 kubai munkás érkezésére számított,¹⁹ az utolsó kubai csoport pedig valószínűleg 1986-ban csatlakozott a gyár kollektívájához.

Ugyanezen év augusztusában jelent meg a *Dunaújvárosi Hírlap*ban, hogy a vállalat nem számol a munkásállomány további növelésével.²⁰ Ellenkezőleg, a kubai és lengyel munkások létszámának csökkentése mellett tervezi a termelést. Az utolsó kubai munkások az eredeti tervek szerint 1989-ben és 1990-ben tértek volna haza négy éves tartózkodásuk befejeztével; ez százhusz (1989), illetve harmincöt munkást (1990) jelentett.²¹ Úgy tűnik azonban, hogy a hazatérők egy része tovább maradt – ami összefüggésben lehetett azzal, hogy a kubai félre fokozott terhet rótt a hazautazások megszervezése –, hiszen az évtized végén a *Dunaújvárosi Hírlap* még százhatvan kubai munkás jelenlétéről számolt be, akiknek a távozása – a cikk szerint – 1990-re volt várható.²²

A kubaiak helyzete: idilli állapotok?

Mind a *Dunaújvárosi Hírlap*, mind az *Üst* számos cikket közölt a kubaiak mindennapi életéről, többek között arról, hogy fellépőként részt vettek hivatalos és helyi ünnepeken (kubai zene és tánc), kommunista műszakot teljesítettek a gyárban, önkéntesként segítettek a város meg szépítésében (faültetés, csónakház takarítása) és aktív résztvevői voltak sporteseményeknek (túrázás, kosárlabda). Saját rockzenekart is alakítottak

17 Kubaiak a vasműben. *Dunaújvárosi Hírlap* 1982. november 23. 8.

18 Száz kubai fiatal. *Dunaújvárosi Hírlap* 1983. szeptember 30. 8 A *Dunaújvárosi Hírlap*-étól némileg eltérő számokat publikált a Munkaügyi Szemle: 1981-ben 36 fő kubai vendégmunkás érkezett a Dunai Vasműbe, 1982-ben 51 és 1983-ban 96 fő (Széles 1984: 6).

19 Várják a kubaiakat. *Dunaújvárosi Hírlap* 1985. június 14. 2.

20 Távlatok és teendők. *Dunaújvárosi Hírlap* 1986. augusztus 29. 3.

21 V. Kertész M. 1989: 1.

22 A munkaerőhelyzet. *Dunaújvárosi Hírlap* 1989. szeptember 19. 2.

– a hangszerek a Dunai Vasmű ajándékai voltak –, és ezzel különböző magyarországi városokban léptek fel.²³ Visszatérő téma volt a cikkekben a magyar nyelvtanfolyam és a nyelvvizsga. Ez azt az érzetet kelthette az olvasóban, hogy nem lesznek kommunikációs problémák, a kubaiak hamarosan megtanulnak magyarul, és zökkenőmentesen beilleszkednek. Az idealizált ábrázolások egyik klasszikus példája az a cikk, amit a *Dunaújvárosi Hírlap* a városban frissen felavatott kubai klub kapcsán jelentetett meg.

„–Mi volt a legnehezebb magyar szó, amit tanultatok? – [kérdezte a riportter a kubaiakat –Sz.–V. M.] Rövid gondolkodás után Esteban hibátlan kiejtéssel válaszol:

–Elkáposztástalanítótátok. S vidám mosollyal köszön el:

–Viszontlátásra!”²⁴

Az „elkáposztástalanítótátok” nyelvtörőnek is megteszi. Megjegyezni és kijteni még anyanyelviek számára is kihívás.

Összességében, a (helyi) sajtó nem írt – valószínűleg nem is írhattott – problémákról. Mégis, a sorok között olvasva, találhatunk néhány utalást. Például Wilfredo Despaigneról, egy havannai esztergályosról azt írják, hogy az egyetlen kubai volt, aki „több száz közül”, letette a magyar alapfokú állami nyelvvizsgát.²⁵ Despaigne vizsgája kétségtelenül siker, azonban mi történt a többiekkel? Ők nem tanultak meg magyarul? Nemcsak a nyelv volt nehéz, a motiváció is alacsony volt, sőt idővel csökkent. A magyar nem világnyelv, a négy év dunaújvárosi munka után mire lehetett volna használni? Ráadásul a kubai munkások számának növekedésével, továbbá azzal, hogy általában gyárkörnyéki munkásszállókon laktak, távol a település lakóinak többségétől, a csoporton belüli szocializáció fokozódott, a helyi lakossággal való kapcsolat pedig csökkent. A kubaiak egyre inkább elszigetelődtek, de nem csak nyelvileg. Az érkezésüket övező kezdeti lelkesedés Dunaújvárosban hamar elpárologott, egyre több kihívás, probléma, feszültség jelentkezett mind a lengyel és kubai

23 Kubai klub a Radarban. *Dunaújvárosi Hírlap* 1985. május 7. 5; Kubaiak klubja. *Dunaújvárosi Hírlap* 1985. március 15. 3.

24 Kubai klub a Radarban. *Dunaújvárosi Hírlap* 1985. május 7. 5.

25 Talán tolmács lesz. *Dunaújvárosi Hírlap* 1984. július 3. 5.

munkások, mind a kubaiak és a helyiek között. Ezeket azonban a hatóságok éveken át figyelmen kívül hagyták, hivatalosan úgy tettek, mintha nem is léteznének, vagy csak átmeneti problémák lennének, amelyek nem igényelnek beavatkozást.

Bajok az alkohollal

A Vasmű nem olyan munkásokat kapott, akiket remélt. A vállaltak olyan alkalmazottakra volt szüksége, akik a munkaerőpiac legalsó szegmenseiben levő, alulfizetett, nehéz fizikai munkával járó állásokat betöltik. Nem volt a helyiekkel verseny, ők inkább más munkát kerestek.

„– Kemény srácok ezek! –Ez már Kuntli Béla hengerész véleménye. –Ezt a munkát magyar ember nem vállalja, aki mégis, az meg az első nap megszökik.

–Mennyit keresnek ezzel?

–Épp, hogy éhen nem halnak A fizetésük nagy részét hazautalják.”²⁶

„–Hallottam véleményt, hogy a kubaiak a magyaroktól veszik el a munkát!

–Butaság! Magyar ember ilyet nem vállal. Ez fix!”²⁷

Valószínűleg a kubaiak is egészen másképp képzeltek el magyarországi foglalkoztatásukat. A szóbeszéd szerint azok, akik korábban Angolában vagy Etiópiában harcoltak, egyfajta ajándékként, vagy legalábbis lehetőségként kapták a négy éves magyarországi foglalkoztatást, hiszen Magyarországon jobbak voltak az életkörülmények, mint Kubában és anyagilag is jobban jártak, spórolhattak pénzt. Sokan azonban nem dolgoztak korábban ipari üzemben, szokatlanok voltak számukra a követelmények. Fellazult a munkafegyelem, megnőtt az üzemi balesetek száma.²⁸ Kemény fizikai munka, kedvezőtlen munkakörülmények, növekvő elszigeteltség, elutasítás, mind-mind hozzájárultak a feszültségek növekedéséhez. A munkások egy része az alkoholhoz fordult. Arányuk a kutatás jelenlegi fázisában még

26 Guba 1988: 12.

27 Guba 1988: 13.

28 Elnézik a fegyelmezetlen munkavégzést. *Üst* 1987. február 26. 2; Több a baleset. *Üst* 1987. szeptember 12. 3.

nem megbecsülhető. Mindenesetre a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság 1985-ös jelentésében, amely a kubaiak által 1981 és 1985 között Dunaújvárosban elkövetett és a rendőrség által kivizsgált eseteket összegezte, gyakran szerepelt az ittasság.²⁹ Jelentős részük alkoholt árusító szórakozóhelyen vagy annak környékén történt. Íme néhány példa:

„A³⁰ [...] 1982. december 27-én ittas állapotban volt élettársa szülei lakásának ajtaját – mivel nem engedték be – beszakította, a lakásba erőszakkal behatolt és a nála levő késsel a lakásban lévőket fenyegette.”

„B és C [...] 1983. május 13-án 22:00 óra körüli időben a Dunaújvárosi Sörkertből való távozásuk után két-három ismeretlen társukkal az Ady Endre utca és a Vasmű utca kereszteződésében levő buszmegálló közelében minden ok nélkül megtámadták a hazafele tartó T. J. dunaújvárosi lakost, elgáncsolták, majd amikor a földre került, közösen ütlegettek és rugdosták. T. J. a bántalmazás következtében 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett.”

„D [...] 1984. március 9-ről 10-re virradó éjszaka a dunaújvárosi Ifi bárból szállása felé tartva a Dózsa György út és a Semmelweis utca kereszteződésében létesített autóbuszváró üvegét egy fakaróval kitörte. Majd a cselekmény abbahagyására őt felszólító egyik dunaújvárosi lakost ököllel arcul, majd a fakaróval fejbe ütötte. Nevezett az üveg kitördelésével 11203 Ft kárt, a sértettnek 8 napon belül gyógyuló sérülést okozott.”

„E, F és G 1985. március 17-én 22:10 óra körüli időben ittasan szállásuk felé tartva a Vasmű kapuja közelében, a férje által kerékpáron utasként szállított munkásnőt térdén rúgták, majd a kerékpárral megálló férjet megverték és megrugdosták, minek következtében arccsonttörést szenvedett.”

29 Összefoglaló jelentés a kubai állampolgárok magatartásáról Fejér megyében. Székesfehérvár, 1985. június 28. Készítette Dr. Aradi László rendőr alezredes, közbiztonsági helyettes. In: MNL OL XIX-J-1-j IV Kuba 1985, 93. doboz 84–30. Kubai állampolgárok magatartásával kapcsolatos BM jelentés.

30 A kubai neveket az ábécé betűivel helyettesítettem a tanulmányban. Továbbá a következő adatok (születési hely, idő, anyja neve, magyarországi lakcím) nem kerülnek közlésre.

Az alkoholt árusító szórakozóhelyek, mint a 108-as bisztró, az Ifi bár, a Dunaújvárosi Sörkert, az Öreg Halász vendéglő, az Arany Csillag Szálló és környékük a verekedések és garázdaság visszatérő helyszíneivé váltak.

Az Arany Csillag Szálló tulajdonosa rendhagyó módszerrel oldotta meg a problémákat. Annak érdekében, hogy megvédje a kubai munkások által időnként fizikailag is bántalmazott alkalmazottait, hogy elkerülje az anyagi kárt, a balhét, és továbbra is szívesen látogassák a vendégek, kubai-magyar baráti estet szervezett, kubai ételekkel, zenével és tánccal.³¹ Meghívta a vendégmunkásokat és a dunaújvárosiakat is. A helyi lap szerint az est után nem volt több verekedés az Arany Csillagban.³² A helyi hatóságok kevésbé voltak kreatívak, a tiltást alkalmazták. Amikor a lengyel és kubai vendégmunkások összekülönböztek, „a kubaiakat a városközpontban levő modern szállóból kitették a Vasmű melletti lerobbant szállóba. Később valamennyi kubait kitiltották a város összes szórakozóhelyéről”.³³ Ezzel azonban a problémák nem oldódtak meg.

Bajok a lengyelekkel

Amikor a kubai munkások első csoportja megérkezett Dunaújvárosba, a vasműnek már voltak lengyel alkalmazottai. A lengyelek ismerték a helyi viszonyokat, és nyolcszor annyian voltak, mint a kubaiak. Az arányok azonban az évek során megváltoztak, és a kubaiak sem számítottak már frissen érkezettnek. A lengyelek száma folyamatosan csökkent, mivel a Dunai Vasmű rubelkészletei kimerültek, és a vállalat már nem tudta fizetni foglalkoztatásukat. Kubaiak ugyanakkor egyre nagyobb számban kerültek alkalmazásra a vállalatnál. „Eldurvultak a dolgok. Nyolcvanháromban kezdődtek a balhék. A lengyelekkel sehogy nem fértünk össze, ők Castrót kritizálták, mi a Szolidaritást. Egy helyre, a 108-as bisztróba jártunk inni. Gyakori volt a verekedés.”³⁴

Verekedés volt 1984 márciusában is, és a helyzet odáig fajult, hogy az egyik kubai munkást a lengyelek késsel megszúrkálták. A bejelentés

31 Kubai-magyar barátsági és vacsoraest. *Dunaújvárosi Hírlap* 1983. november 11. 8.

32 Mit jelent: más országban élni. *Dunaújvárosi Hírlap* 1983. december 30. 3.

33 Guba 1988: 13.

34 Guba 1988: 13.

nyomán a Dunaújvárosi Rendőrkapitányság járőrökcsit küldött a helyszínre. Ekkorra a Dunai Vasmű 3. számú munkásszállója előtt 50-60 kubai állampolgár gyülekezett, akik elégtételt akartak venni a szállóban tartózkodó lengyeleken. A kikerkező akciócsoport (tagjai: vezető ügyeletes, alosztály vezető, három nyomozó és tíz közbiztonsági beosztott, azaz összesen tizenöt fő) végül elérte, hogy a kubaiak azt a lengyel munkást, akit a késelésért felelősnek tartottak – oldalbordatöréssel – kiadják, és hogy súlyosabb bűncselekményre ne kerüljön sor.³⁵

Az idill vége: a beilleszkedés kudarca

Ha valaki csak az 1989-90-es híreket olvassa, teljesen más képet kap a kubai munkásokról, mint ha csak az 1981–1982-ben megjelent írásokat lapozgatná. 1989-ben már tudni lehetett, hogy a kubai munkások visszatérnek a szigetországba, és hogy nem érkeznek új csoportok az országba. Dunaújvárosi jelenlétük egy évtizedes időszakát keserűen, szarkasztikusan jellemzik, egyfajta zsákutcaként mutatják be a rendszerváltás környékén íródott cikkek.

„1981 nyarán érkezett az első csoport. Volt, aki rajongott értük, egzotikumot, különlegességet várt, volt, aki nem rejtette véka alá, rasszista, gyűlölködő érzéseit. 1981. júniusában 54 kubai fiatal érkezett a városunkba. Dolgozni jöttek, tanulni, néhány évig itt élni, távol, nagyon távol az otthonuktól. Hogy mit jelent a távolság, a több ezer kilométer, megspékelve az égövi eltéréssel, azt csak ideérkeztük után tapasztaltuk meg igazán, ők is, mi is. Nemcsak a bőrük színe más, egyáltalán mások, nagyon mások. Európai mércénk szerint időnként nevetségesek, ritkán rokonszenvesek, legtöbbször elviselhetetlenek voltak. Tíri-tarkán öltöztek, mint a kanárik, hangoskodtak utcán, téren, autóbuszon, verekedtek a kocsmában, nem dolgoztak a munkahelyeken, felforgatták a munkásszállót.”³⁶

35 Összefoglaló jelentés a kubai állampolgárok magatartásáról Fejér megyében. Székesfehérvár, 1985. június 28. Készítette Dr. Aradi László rendőr alezredes, közbiztonsági helyettes. In: MNL OL XIX-J-1-j IV Kuba 1985, 93. doboz 84–30. Kubai állampolgárok magatartásával kapcsolatos BM jelentés.

36 M. Kertész V. 1989: 1.

A feszültségek és problémák, amelyekről évekig nem lehetett írni, felszínre törtek a nyolcvanas évek végén. Bár a szerző a cikk elején helyteleníti a „gyűlölködő, rasszista érzéseket”, írása az ún. birodalmi szemszögből (*imperial eyes*)³⁷ íródott, paternalista és lenéző. Például „a mi európai mércénket”, emlegeti, amelynek szerint a kubaiak nem tudnak megfelelni. 1990 februárjában az *Úst* munkatársát a Vasmű munkásszállójára küldték, hogy fotókat készítsen a (kubaiak által a tartózkodásuk alatt okozott) károkról (!). Az újságíró személyesen találkozott a munkásokkal, akik éppen a költözés kellős közepén voltak és jelenlétét nem szívesen fogadták. A szövegben a kubaiak mint „bajkeverők”, „obsitos dzsungelharcosok”³⁸ és „banditák” jelennek meg.³⁹ Mindezt 1990 februárjában Magyarországon már közölni lehetett a sajtóban, átment a szerkesztőségben. A szerkesztő mindössze két bekezdéssel kiegészítette, árnyalta a cikket, amely végül így fejeződik be: „Igen sajnálatos, hogy a búcsúzás ily csúnyán sikerült. Sajnáljuk, hogy a kubai illetékesek nem gondoltak arra, hogy olyan munkavállalókat küldjenek, akik a távoli földrészen is megfelelően képviselni tudják hazájukat. Búcsútudósításunkat azzal zárjuk, hogy akik cikkünkben szerepelnek, nem a »kubaiak«, hanem csupán néhány fő a kubaiak közül.”⁴⁰

A kubai munkásokról szóló utolsó hírek egyike a vasműből származó színesfémek ellopásával kapcsolatos botrány volt. 1989. december 29. és 1990. január 1. között „a Vasmű egyik raktárából több mint három és fél tonna színesfémet loptak el, az okozott kár meghaladta az egymillió forintot”.⁴¹ A vállalat polgári fegyveres őrei és a helyi rendőrség tudtak az akcióról, figyelemmel kísérték azt, azzal a céllal, hogy amint az elkövetők a gyár területén kívülre jutnak, elfogják őket. Végül azonban senkit sem tudtak elfogni. A helyi sajtó szerint az elkövetők azért „párologhattak el”, mert a munkásszálló felső emeleti ablakaiból a meneküléshez szükséges útbaigazításokkal segítették őket honfitársaik,⁴² továbbá fizikailag is,

37 Pratt 2008.

38 Rosszízű megjegyzés azokra a kubai vendégmunkásokra, akik korábban Afrikában harcoltak.

39 Bárándy 1990: 5.

40 Színes – hír. *Úst* 1990. január 12. 8.

41 Munkácsi 1990: 3.

42 Színes – hír. *Úst* 1990. január 12. 8.

mivel a szálló lakói kövekkel és féltéglákkal dobálták az öröket, akik „nem készültek futásból, falmászásból és esetleg ökölvívásból álló triatlon-ra”.⁴³ A *Dunaújvárosi Hírlapban*, a hivatalos lapban úgy vélekedtek, hogy „a lopás nagyságrendje, az akció szervezettsége, illetve a nyomozás eddigi tapasztalatai alapján feltételezhető, hogy a kubaiak régóta anyagbeszerzői a környéken működő valamelyik színesfém-maffiának”.⁴⁴ A vendégmunkások kollektív büntetést kaptak. A magyar fél nem várta meg foglalkoztatási időszakuk végét – ami 1990 májusában járt volna le –, hanem a lehető legkorábbi időpontban hazaküldte őket. Így a Dunai Vasmű utolsó 34 kubai munkása 1990 februárjában hagyta el a várost.

Konklúzió

Magyarországon 1981 és 1990 között dolgoztak kubai vendégmunkások. Számuk alulmaradt az eredetileg tervezettnél. Amikor például 1985 áprilisában az országban járt Joaquín Benavides Rodríguez, a Kubai Köztársaság Munkaügyi és Társadalombiztosítási Állami Bizottságának elnöke – aki egyébként magyarországi tartózkodása során a Dunai Vasműbe is ellátogatott –, azt nyilatkozta, hogy az 1986–1990 közötti időszakban is érdekeltek fiatalokat küldeni, hogy „minél többen szerezzenek szakmunkás bizonyítványt, ha nem érik el ezt a szintet de munkájuk alapján megérdemlik, hivatalos igazolást kapjanak szakmai gyakorlatról”.⁴⁵ Évente emelnék a vendégmunkás kvótát, ami 1990-re elérhetné a 2000 főt. Az említett 5 évre pedig összesen 8000 fővel terveztek. Ezt a létszámot a kubai munkások az egész évtized során sem érték el.

A tervezett és valós számok közötti különbségnek számos oka lehetett. Egyrészt a kubai fél számára kihívást jelenthetett a jelentkezők kiválasztása és annak megszervezése, hogy Magyarországra jussanak, különösen több száz munkás esetében. Másrészt a magyar oldal sem preferálta a nagy számokat. „A kontingens meghatározásakor nemcsak

43 Munkácsi 1990: 3.

44 Munkácsi 1990: 3.

45 MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1985, 78. doboz 84-60. Magyar-kubai munkaerő együttműködési egyezmény. A kubai fiatalok magyarországi foglalkoztatására vonatkozó kubai tervek.

vállalati szándékokat, hanem az NDK-ban és Csehszlovákiában szerzett ezirányú – óvatosságra intő – tapasztalatokat is figyelembe vettük.” Továbbá, „jöhetnének még többen, 450–480 fő, főleg a textiliparban van leginkább munkaerőhiány, de döntés ezzel kapcsolatban csak a lengyel viszonylatok ismeretében történik.”⁴⁶ A szövegben nincs magyarázat az „óvatosságra intő” kelet-német, csehszlovák és lengyel tapasztalatok kapcsán, azonban feltételezhetően társadalmi, gazdasági, kulturális kihívásokra, beilleszkedési nehézségekre utalhatnak.

1990-ben Fidel Castro az összes kubai vendégmunkást visszahívta az átalakulóban levő, a szocialista berendezkedést más politikai rendszerre váltó európai országokból. A döntés komoly kihívások elé állította a kubai felet, hiszen a szigetország egyre romló gazdasági helyzetében kellett több ezer főt hazautaztatni, nekik otthon megélhetést és lakhatást találni, és elérni azt, hogy sikeresen visszailleszkedjenek a kubai társadalomba. Magyarország esetében ez a szám viszonylag alacsony volt, mivel 1987 után nem érkeztek új vendégmunkás csoportok az országba. A *Magyar Nemzet* szerint 1990-ben mintegy 800-an tértek haza.⁴⁷ Azt, hogy mi történt a vendégmunkásokkal otthon, tudták-e és ha igen, milyen mértékben hasznosítani a Magyarországon szerzett szaktudást, milyen munkákat kaptak, mire volt elég a vendégmunkás évek alatt spórolt pénz, hazavitt motorkerékpár és egyéb értéktárgyak; összességében, hogy hogyan boldogultak otthon, kubai forrásokból tudhatjuk majd meg.

46 MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1982, 59. doboz 84–605. Tájékoztató a kubai dolgozók magyarországi foglalkoztatásának 1 éves tapasztalatairól.

47 Magyarországról is távoznak a kubai vendégmunkások. *Magyar Nemzet* 1990. március 30. 5.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1981, 56. doboz 84–61. Magyar-kubai munkaügyi együttműködés.

MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1982, 59. doboz 84–605. Tájékoztató a kubai dolgozók magyarországi foglalkoztatásának 1 éves tapasztalatairól.

MNL OL XIX-J-1-k IV Kuba 1985, 78. doboz 84-60. Magyar-kubai munkaerő együttműködési egyezmény. A kubai fiatalok magyarországi foglalkoztatására vonatkozó kubai tervek.

MNL OL XIX-J-1-j IV Kuba 1985, 93. doboz 84-30. Kubai állampolgárok magatartásával kapcsolatos BM jelentés.

Bárándy István 1990: Nem kell fotó! *Üst*, 1990. február 12. 5.

Guba, Zoltán 1988: Vendégmunka. *Magyar Ifjúság* 1988. szeptember 23. 12–14.

Munkácsi 1990: A kubai fiúk hazamennek. Rézháború a Vasműben. *Dunaújvárosi Hírlap* 1990 január 16. 3.

Mándoki László 1986: A könnyűipar kapacitáskihasználása javításának feladatai. *Ipari Szemle* (6.) 5. 56–61.

M. Kertész V. 1989: Következik a búcsú. *Üst* 1989 június 12. 1.

Dunaújvárosi Hírlap 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1989.

Magyar Nemzet 1990.

Üst 1981, 1987, 1990.

Felhasznált irodalom

Antos László – Jakab Sándor 1982: *Magyarország*. Panoráma, Budapest.

Apor Péter 2017: Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás: Magyarország és az Európán kívüli migráció. *Antro-pólus* (2.) 2. 26–44.

Böröcz József 1992: Hungary re-linking: state socialism and the transformation of external linkages. *Working Paper Series* 18. 1–31.

- Bortlová-Vondráková, Hana – Szente-Varga Mónika 2021: Labor migration programs within the socialist bloc. Cuban guestworkers in late socialist Czechoslovakia and Hungary. *Labor History* (62.) 3. 297–315. <https://doi.org/10.1080/0023656X.2021.1908972>
- KSH 1980–84: 1980. évi népszámlálás. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalasok_1980/ – utolsó letöltés: 2025.07.30.
- Melegh Attila – Sárosi Annamária 2015: Magyarország bekapcsolódása a migrációs folyamatokba: történeti-strukturális megközelítés. *Demográfia* (58.) 4. 221–265. <https://doi.org/10.21543/DEM.58.4>
- Pérez-López, Jorge – Díaz-Briquets, Sergio 1990: Labor migration and offshore assembly in the socialist world: the Cuban experience. *Population and Development Review* (16.) 2. 273–299. <https://doi.org/10.2307/1971591>
- Pratt, Mary Louis 2008: *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation*. New York – London.
- Reynolds Wolfe, Lisa 2018: Cold War Cuba: Labor migration. *Cold War Studies* 2018. november 27. <https://coldwarstudies.com/2018/11/27/cold-war-cuba-labor-migration/>
- Sándor Norbert Tibor 2023: A kubai munkásnők életviszonyai a szocialista Magyarországon. *Eszmélet* (35.) 139–140. 129–168.
- Szente-Varga Mónika 2020a: Trabajadores cubanos en Hungría. In: Josef, Opatrný; Simona, Binková (szerk.): *Quinientos años de la Habana (1519-2019). Colonialismo, nacionalismo e internacionalismo*. Nakladatelství Karolinum, Prága. 259–267.
- Szente-Varga Mónika 2020b: A Havanna lakótelep a kubai-magyar kapcsolatok tükrében. *Orpheus Noster* (12.) 4. 33–44.
- Széles Katalin 1984: A magyar-kubai munkaerő kooperáció. *Munkaügyi Szemle* (28.) 3. 5–8.
- Tóth Eszter Zsófia 2016: Kubai munkásnők Magyarországon. *IPM*, 2016 február, 108–115.
- Zalai Anita 2010: A nemzetközi szocialista munkamegosztás egyik példája: kubai vendégmunkások Magyarországon, *Mediterrán Világ* (6.) 16. 69–77.